

SPOREN⁴⁸ VAN HERINNERING

PEDAGOGIE EN GESCHIEDENISOVERDRACHT

EEN DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE VAN
VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS

APRIL - MEI - JUNI 2023

DE DADERS DEEL 4

NAWOORD
P.2

ACTUALITEIT
MONIKA GÖTH
P.3

BIBLIO
P.7

AUSCHWITZ
DADERS IN EEN
WITTE SCHORT
P.8

NO COMMENT
P.13

UITGEDIPT
DE GENOCIDE VAN DE JEZIDI'S IN 2014
P.14

VRAAGSTUK
DE ONTWIKKELING VAN HET
KLASSIEKE DADERONDERZOEK (2)
P.21
+ PEDAGOGISCHE FICHE
P.25

WIST JE DIT?
IRMA GRESE WERD DE
HUYENA VAN AUSCHWITZ
GENOEMD
P.26

KLASREFLECTIE
DE ZIVILFAHNDER EN DE JACHT
OP DE WERKWEIGERAARS
P.28

VARIA
P.30

UITGELEZEN?
LEG MIJ IN DE LERARENKAMER...

►
Eén van de inzendingen door leerlingen van 5de en 6de jaar, voor onze jaarlijkse wedstrijd rond burgerzin (hier voor de Franstalige scholen : « Exprime-toi ! »)

GEACHTE LEZER

In dit nummer ronden we het jaar-thema 'daders' af. Allereerst zou ik van de gelegenheid gebruik wensen te maken om de externe schrijvers te danken voor hun bijdrage. We vinden het belangrijk dat jullie met hun expertise konden kennismaken, zo leveren wij artikels van hoge kwaliteit. Hierbij wens ik tevens de weg te openen voor zij die interesse hebben om teksten te delen in jullie vertrouwde pedagogische bulletin *Sporen van Herinnering*.

Dat het een gedurfde poging was om daders en dadergedrag als jaarthema te nemen, dat eveneens de leidraad was voor zoveel andere projecten zoals de filmclub, de jaarlijkse wedstrijd voor de secundaire scholen en dergelijke, blijkt uit het laatstgenoemde project: heel wat jongeren hebben hun eigen visie op daders en

het is voor ons nog steeds een doel dat wij hoog in het vaandel dragen om jongeren de gelegenheid te kunnen bieden zich te uiten over wat in en voor hen leeft en hoe zij de wereld beschouwen. **'Zich heropbouwen'** werd als thema voor volgend schooljaar gekozen. Vier nummers zullen gewijd worden aan deze toch wel interessante naoorlogse periode, die doorloopt tot vandaag. Volgend schooljaar zal voor *Sporen van Herinnering* een wat speciaal jaar zijn. In december verschijnt immers het vijftigste nummer. Dit nummer zal als een apart nummer geschreven worden met heel wat interessant nieuws over onze activiteiten. ■

Johan Puttemans
Pedagogisch coördinator
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

... MAAR IK BEN AMON NIET IK HEB NIETS MET HEM GEMEEN

MONIKA GÖTH

Monika Göth was amper een jaar oud toen haar vader opgehangen werd wegens misdaden tegen de menselijkheid. Na een opvoeding waarbij haar vader haar voorgespiegeld werd als een trouwe dienstplichtige SS-officier, begon de dochter van kampcommandant Amon Göth zich als jongvolwassen vrouw vragen te stellen over de ware inbreng van haar vader tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het beeld dat haar door haar moeder werd voorgehouden viel in duigen nadat ze dankzij Steven Spielbergs film *Schindler's List* de ware rol van haar vader ontdekt had. Er was geen ontsnappen aan: ze was en bleef wel degelijk de dochter van Amon Göth, een van de wreedste kampcommandanten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Maar ze reageerde beslist op de man die zij aanduidde met 'Amon' in de documentaire *Hitler's Children*: "Veel mensen zeggen dat ik op mijn vader lijk, en... [wacht lang en twijfelt] Maar ik ben Amon niet. Ik heb niets met hem gemeen."

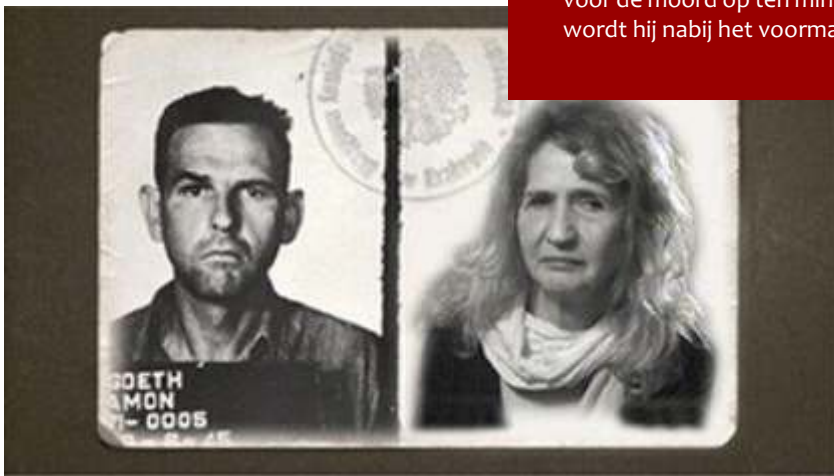
Thans spreekt Monika Göth, dochter van de wrede kampcommandant van Plaszow Amon Göth (zie kader), wanneer ze het over haar vader heeft, over een zekere Amon. Dit in schril contrast met de opvoeding die ze van haar moeder kreeg; het leek alsof de wreedheden in KL Plaszow nooit hadden plaatsgevonden. "Er waren foto's van Plaszow. Ik vond de foto's erg mooi. Ze hadden daar

honden. Ik heb altijd van honden gehouden. En er waren paarden, het huis en een tuin. Ik had het beeld dat de Joden in Plaszow en Amon één familie waren. Natuurlijk waren er soms strenge maatregelen nodig, maar al bij al... hadden ze tenminste geen honger en een plek om te slapen, en je kon het niet vergelijken met een vernietigingskamp als Auschwitz. Ik was eigenlijk heel blij dat de

Joden bij mijn vader waren."

Dit beeld begon ze echter sterk in twijfel te trekken tijdens haar jeugd, toen ze zich vragen begon te stellen over de betrokkenheid van haar vader. Ze confronteerde haar moeder. Ze getuigt als volgt: "Toen bedacht ik me. 'Amon? Wat deed hij eigenlijk in het kamp?' [Haar moeder:] 'Het was een werkkamp!' [Zij reageerde:] 'Oh, het was een werkkamp,

Links: Amon Göth na zijn arrestatie.
 Rechts: zijn dochter Monika Göth die een
 jaar oud was wanneer haar vader werd
 terechtgesteld voor zijn aandeel in KL Plaszow

© Momentopname documentaire 'Hitler's Children'

geen vernietigingskamp. Een werkkamp. En wat deden ze in een werkkamp?' 'Ze werkten,' zei mijn moeder. [Ze is wat opgewonden en praat harder] 'Wat zouden ze anders doen?' 'Ja,' zei ik, 'maar waren daar geen kinderen en oude mensen? Wat zouden kinderen en oude mensen doen in een werkkamp?' Godzijdank, een zorg minder. Het was tenminste een werkkamp, geen vernieti-

gingskamp. Ik zei tegen haar: 'Hij heeft de Joden toch niets gedaan?' Zij antwoordde: 'Ja, hij heeft er misschien een paar vermoord.' 'Een paar,' vroeg ik. 'Wat bedoel je met 'een paar'? Twee? Drie? Vier? Of wat?' Geen antwoord... Jawel. Dit interesseerde me. Misschien was het meer. 'Een paar' laat veel ruimte voor de verbeelding. Maar ze antwoordde niet, en... Ik bleef haar vragen:

'Hoeveel is 'een paar'? Drie? Vier? Vijf? Zes? Zeven? Acht? Ik glimlachte de hele tijd naar haar. En toen... Ik weet het niet... Ze was als... als een waanzinnige! Ze rende naar binnen en kwam naar buiten met een lange elektrische kabel. Ze sloeg me ermee. De stekker raakte me op het hoofd. Ik bleef mijn handen naar mijn hoofd brengen. Maandagochtend had ik overal blauwe plekken.'

Op een welbepaalde dag stapte ze binnen bij Manfred, een bareigenaar in München. Die ontmoeting zou haar bewust maken van

Amon Göth wordt in 1908 in Wenen geboren. Als prille twintiger wordt hij lid van de toen nog illegale Oostenrijkse nazipartij en tevens van de SS. Tot begin jaren 1940 is hij actief bij een SS-*Standartenregiment* in Wenen. Zijn lugubere carrière vangt aan vanaf de helft van 1942; hij wordt overgeplaatst naar Krakau waar hij verbonden is aan diverse concentratiekampdiensten. Begin 1943 krijgt hij opdracht het *Arbeitslager* (werkkamp) *Plaszow* op te bouwen en te leiden. *Plaszów* ligt nabij de Poolse stad *Kraków*. Korte tijd later is hij verantwoordelijk voor de ruiming van het getto van Krakau. Vele Joden worden naar *KL Plaszow* gevoerd, maar menig, ongeveer 2000, worden ter plaatse doodgeschoten, waarbij Göth zich onder de beulen bevindt. In *KL Plaszow* staat Amon Göth bekend als een wrede heerser; hij deinst er niet voor terug mensen te folteren en eigenhandig te executeren. Poldek Pfefferberg (een van de zogenaamde 'Schindler-Joden') verwoordt het als: 'Als je Göth zag, zag je de dood.' In september 1944 wordt Göth uit zijn leidersambt ontheven; hij werd beschuldigd van diefstal van goederen van Joodse kampgedetineerden - goederen die normaliter het Derde Rijk toekomen. Omdat de oorlog voor de Duitsers slecht afloopt, wordt Göth nooit berecht. Eens terug in Oostenrijk aangekomen, wordt hij door SS-artsen onderzocht die een psychische stoornis bij hem vaststellen. Amon Göth wordt naar een sanatorium gestuurd. In mei 1945 wordt hij gearresteerd door het Amerikaanse leger, dat hem uitlevert aan Polen voor berechting voor de begane misdaden. Amon Göth wordt ter dood veroordeeld voor de moord op ten minste 10.000 mensen. In september 1946 wordt hij nabij het voormalige *KL Plaszow* opgehangen.

wie haar vader effectief was. Monika Göth: "Ik ging vaak naar dit café in München. De eigenaar [Manfred] was een aardige heer. Die dag was de serveerster ziek, dus Manfred rolde zijn mouwen op en deed zijn horloge af om de afwas te doen. Op dat moment zag ik het nummer... De meeste mensen waren vertrokken, dus vroeg ik: 'Vertel me, Manfred, in welk concentratiekamp zat je? Ik zie dat je in een kamp zat.' 'Je zou het niet kennen,' zei hij, 'en laten we er niet meer over praten.' 'Oh,' zei ik. 'Wat bedoel je, ik zou het niet kennen? Ik heb veel boeken gelezen over Auschwitz en Anne

Frank. Ik weet veel over Polen,' zei ik, 'en mijn oma komt uit Katowice. Ik ben niet zo onwetend als je denkt. Ik wil weten waar je was. Dat kun je me vertellen.' 'In Plaszow!' 'Nee!' zei ik, 'Was je in Plaszow?' 'Ken je Plaszow?' 'Maar natuurlijk!' zei ik. Mijn vader was daar ook! Ken je mijn vader?' 'Ik kon niet iedereen kennen, Monika,' zei hij, 'Er waren veel mensen in Plaszow.' 'Weet je wat?' zei ik tegen hem, 'Ene Göth!' Hij kende geen Göth. 'Wat?' zei ik, 'Kom op, Manfred, verzin geen verhalen. Göth was de commandant van Plaszow. Als je niet weet wie Göth was, kun je niet in Plaszow zijn

geweest.' Plotseling werd hij zo wit als een doek. Hij staarde me aan en deed een stap achteruit. Achter hem stonden flessen, rekken met whiskyflessen. Hij staarde me de hele tijd aan. Plotseling beseftte hij: 'Bedoel je Geth?! Polen kunnen geen 'Göth' zeggen. In plaats daarvan zeggen ze 'Geth.' 'Ik zei: 'Zijn naam was niet Geth. Het was Göth, net als mijn naam.' Maar hij kende me alleen als Monika. Plotseling schreeuwde hij: 'Die moordenaar! Dat varken!'"

Bij het zien van de film *Schindler's List* (1993), waarbij de Britse acteur Ralph Fiennes haar vader portret-

© <https://www.tracesofwar.nl/articles/1042/G%C3%B6th-Amon.htm>

Haar hele jeugd werd Monika een idyllisch beeld voorgespiegeld aangaande haar vader: een kampcommandant die volgens haar moeder Joden een veilig onderdak en werk gaf

© <https://www.tracesofwar.nl/articles/1042/C3%9C3%B6fh-Amon.htm>

▲ Pas nadat Monika Göth de film 'Schindler's List' had gezien, besepte ze hoe wreed haar vader geweest was

teerde, besepte Monika de ware aard van haar vader die een groot aandeel had in de verschrikkingen die hadden plaatsgevonden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ze getuigt hier aangeslagen over: "Ik ging naar binnen. Er was eerst niets over Amon. Het was allemaal Oskar, Oskar... Toen kwam er een auto aangereden met vier SS'ers erin. Op dat moment wist ik: dit is Amon. Niemand hoefde me dat te vertellen. Het was alsof ik getroffen werd. Het was hem. [...] Ik bleef maar denken: dit moet stoppen. Op een gegeven moment moeten ze stoppen met schieten, want als het niet stopt, word ik gek hier in deze bioscoop." Ze verliet

dan ook de cinemazaal diep geschokt; nu wist ze wat haar vader effectief in KL Plaszow had gedaan, iets in schril contrast met hetgeen haar verteld was tijdens haar jeugd.

In 2002 verscheen het boek '*Ich muss doch meinen Father lieben, oder?*', een bundeling van interviews met Monika Göth over de relatie die ze had met haar moeder, een vrouw die van haar man was blijven houden. Het boek omschrijft hoe haar moeder diep gechoqueerd was nadat zij tevens vernomen had wat haar man effectief had gedaan in Polen, iets wat in de jaren 1980 zou leiden tot haar zelfmoord. Monika kreeg

een dochter, Jennifer Teege, met een Nigeriaan. Het 'gekleurde' kind diende tevens om te gaan met de lugubere geschiedenis van Amon Göth en de nazi-ideologie van het superieure blanke Germaanse ras. In 2013 verscheen van haar hand het boek '*Amon – Mein Großvater hätte mich erschossen.*' Ook het nageslacht van ouders erfde de realiteit van hetgeen voorouders gedaan hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog. ■

Johan Puttemans
Pedagogisch coördinator
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

▼ Jens De Rycke

© Publiek domein

vrij verhaald

Op 10 mei 2023 startten *Stichting Auschwitz* en de vzw *Auschwitz in Gedachtenis* een nieuwe activiteit onder de naam **VRIJ VERHAALD**: een literaire bijeenkomst waarbij de vrije cultuur gevierd wordt. We willen op die dag de boekenverbranding in Berlijn herdenken die plaatsvond 90 jaar geleden, op 10 mei 1933.

Regisseur en auteur Mark De Geest stelde er zijn laatste werk *Transport XX, bestemming Auschwitz* voor en tv-, film- en toneelacteur Vic De Wachter las voor uit *De vergeten oorlog* van Jens De Rycke. Het event vond plaats in boekhandel *Passa Porta* te Brussel.

© Publiek domein

▶ Mark De Geest

DADERS IN EEN WITTE SCHORT

Het naziregime streefde ernaar de genetische samenstelling van de bevolking te veranderen door middel van 'rassenhygiëne' en eugenetica. Veel van de biomedische wetenschappers, waaronder antropologen, psychiaters en genetici, hadden een sterke medische achtergrond. Zij speelden een rol bij het legitimeren van dit beleid en hielpen bij de uitvoering ervan. Al voor Hitlers machtsovername in 1933 hadden zij deze ideeën omarmd, en zij verwelkomden vaak het regime dat hun onderzoek en eugenetische theorieën steunde. Hier gaan wij dieper in op enkele 'geneesheren' die in KL Auschwitz actief zijn geweest.

Carl Clauberg, een schoolvoorbeeld van negatieve eugenetica

Dr. Carl Clauberg (1898-1957) werd geboren in een bescheiden familie van ambachtslieden. Hij was soldaat in de Eerste Wereldoorlog, werd daarna gynaecoloog en was vanaf 1933 lid van de nazipartij, waar hij een rang in de SS kreeg. Dit getuigt van zijn betrokkenheid bij het nazi-project. In 1937 voerde hij als hoogleraar gynaecologie aan de faculteit van Königsberg (nu Kaliningrad in Rusland) medische experimenten uit op dieren en vervolgens op mensen; hij ontwikkelde behandelingen voor vrouwelijke (on)vruchtbaarheid en ontwikkelde de 'Clauberg-test' om die op te sporen. Zijn functie als hoofd van de kliniek van het vrouwenziekenhuis St. Hedwig in Königshütte (vandaag Charzów in Polen) leverde hem een aanzienlijk inkomen op. Zijn roem groeide tevens door publicatie van medische proeven.

De nazi's wilden overgaan tot de massale sterilisatie van de zogenaamde inferieure rassen. De 'methode Clauberg' bestond uit het injecteren van bijtende producten, waaronder formaldehyde, in de baarmoeder. In 1940 gaf Heinrich Himmler toestemming aan Clauberg om een studie- en experimentenproject voor massasterilisatie uit te voeren. Op 30 mei 1942 schreef Clauberg op eigen initiatief een brief aan Himmler waarin hij voorstelde om in het concentratiekamp Auschwitz sterilisatie-experimenten uit te voeren. Zo geschiedde.

In december 1942 ging Clauberg naar het kamp Auschwitz en vestigde zich in Blok 10 in het *Stamm-lager*. Daar begonnen de experimenten. Omdat Himmler erop stond dat de vrouwen zonder hun medeweten werden gesteriliseerd, deed Clauberg alsof hij zijn slachtoffers kunstmatig insemineerde. Zonder verdoving injecteerden Clauberg en zijn assisten-

ten grote hoeveelheden giftige stoffen, waaronder zuren, in de baarmoeders van zijn proefkonijnen. De effecten van de behandelingen waren bijzonder pijnlijk voor de proefpersonen, voornamelijk voormalige moeders, Roma en Sinti en Joden, tussen 20 en 40 jaar oud. De pijn, veroorzaakt door de verschillende stoffen die in hun lichaam werden ingebracht, was vaak zo groot dat ze stierven aan een hartstilstand. In de meeste gevallen kwamen deze vrouwen terecht in de gaskamers. In een brief van 7 juni 1943 aan Himmler beweerde Clauberg dat hij met tien assistenten tot 1000 vrouwen per dag kon steriliseren. Dr. Clauberg was ook geïnteresseerd in het werk van Dr. Horst Schumann, die steriliseerde met behulp van röntgenstralen. Op 7 juni 1943 schreef Clauberg, ondanks zijn mislukkingen en de dood van ongeveer 300 vrouwen, een lovend verslag over zijn werk aan Himmler. Daarin sprak hij zijn

▲ Carl Clauberg (midden, in burger) tijdens een feestje in Auschwitz ter ere van de inhuldiging van een SS-Lazarett in Birkenau op 1 september 1944

overtuiging uit dat het doel nabij was: het vinden van een eenvoudige en goedkope methode om zo snel mogelijk zoveel mogelijk vrouwen te steriliseren.

Clauberg voerde ook een reeks experimenten uit waarvoor de Duitse chemische industrie een aankoop prijs betaalde aan de SS voor elke gebruikte vrouw.

Eind 1944 verlieten Clauberg en zijn team Blok 10 uit angst voor de komst van het Rode Leger. Ze gingen naar het concentratiekamp in Ravensbrück, waar ze hun experimenten op Roma en Sinti voortzetten. De geallieerde opmars dwong hen echter opnieuw te vluchten. Op 8 juni 1945 werd Clauberg in Sleeswijk-Holstein door de geallieerden gearresteerd en overgedragen aan de Sovjet-Unie. Hij werd er in 1948 berecht en veroordeeld tot 25 jaar gevangenisstraf. Clauberg bracht verscheidene jaren effectief door in Russische gevangnissen. Dankzij de repatriëringsovereen-

komsten tussen Duitsland en de Sovjet-Unie werd hij in 1955 desondanks vrijgelaten. Hij werd opnieuw gearresteerd door de Duitse politie en stierf kort voor zijn proces in 1957.

In augustus 2010 verklaarde het Staatsmuseum van Auschwitz-Birkenau dat het een legaat had ontvangen van meer dan 150 medische instrumenten uit het kamp Auschwitz. Hoewel het geloofde dat deze voorwerpen toebehoorden aan Carl Clauberg, sloot het niet uit dat ook andere nazi-artsen, zoals Eduard Wirths, Horst Schumann of Bruno Weber, experimenten uitvoerden op gedeporkeerden. Historici hebben nu de carrière gereconstrueerd van de criminele gynaecoloog en verloskundige, die voor de oorlog als een leidende figuur werd beschouwd en werd gesteund door de farmaceutische industrie, waaronder Siemens en Schering. Paradoxaal genoeg kan Clauberg vandaag worden be-

schouwd als de uitvinder van de anticonceptiepil en maakte het Bayer-concern, dat het Schering-laboratorium kocht, enorme winsten dankzij zijn werk aan gaande synthetische hormonen.

Josef Mengele, de Engel des Doods

Josef Mengele werd op 16 maart 1911 geboren in Günzburg in Duitsland. Als oudste zoon van Karl Mengele, een fabrikant van landbouwmachines, promoveerde hij in 1935 in de fysische antropologie aan de Universiteit van München, gevolgd door een doctoraat in de genetische geneeskunde. In januari 1937 werd hij assistent van Dr. Otmar von Verschuer (1896-1969), toen een vooraanstaand onderzoeker naar tweelingen, aan het Instituut voor Erfelijke Biologie en Rashygiëne in Frankfurt. Mengele werd in 1937 lid van de nazipartij en in 1938 van de SS, hetzelfde jaar waarin hij zijn medische graad behaalde.

Josef Mengele (midden) tijdens zijn verblijf in Auschwitz. Juli 1944

Hij werd in juni 1940 opgeroepen voor het leger en meldde zich vrijwillig aan voor de medische dienst van de Waffen-SS. Hij werd gedetacheerd bij het 'Hervestigingsbureau' in Łódź en bij het 'Immigratiebureau' in Poznań van de Rijkscommissaris voor de consolidatie van de Duitse nationaliteit, waar hij deskundige adviezen uitbracht over de raciaal-biologische indeling van etnische Duitse immigranten volgens de normen van de Duitse nationale lijst in het kader van de nationaal-socialistische 'germaniseringspolitiek'. Daarna werd hij medisch officier bij de SS-divisie *Wiking*, waardoor hij in actie kwam aan het Oostfront. Hij raakte gewond in de strijd en keerde in januari 1943 terug naar Duitsland en werkte aan het *Kaiser Wilhelm Instituut (KWI)* voor antropologie, menselijke genetica en eugenetica, onder leiding van zijn vroegere mentor, von Verschuer. In april werd Mengele bevorderd tot *SS-Hauptsturmführer* en op 30 mei 1943 overgeplaatst naar Auschwitz. Ongeveer 30 artsen werkten in Auschwitz toen Mengele daar

werd aangesteld. Een van de taken die zij tijdens hun rondes kregen, was de selectie van gedeporteerden op het platform, die bepaalde wie van de massa's mensen die Auschwitz binnestroomden, zou worden behouden voor werk, en wie onmiddellijk zou worden omgebracht in de gaskamers.

Het was Mengeles koude en wrede gedrag op het platform dat hem de bijnaam 'Engel des Doods', of soms 'Witte Engel', opleverde. Meer dan enige andere arts in Auschwitz werd hij geassocieerd met deze selectietaken, hoewel de meeste verslagen stellen dat hij dit niet meer deed dan zijn collega's. Het verband wordt deels verklaard door zijn beruchte na de oorlog, waar een heuse mythevorming van Mengele veruit de bekendste van de misdadige nazi-artsen zou maken. Het alomtegenwoordige beeld van Mengele op het platform in zoveel verslagen van overlevenden houdt ook verband met het feit dat hij vaak buiten diensttijd op zoek ging naar tweelingen onder de nieuw aangekomenen.

Mengele raakte geïnteresseerd in het gebruik van tweelingen in zijn onderzoek toen hij studeerde bij von Verschuer, die zelf bekend stond om zijn experimenten met eeneiige en twee-eiige tweelingen. Zijn doel was het vinden van de genetische oorsprong van verschillende ziekten. In Auschwitz, waar geen beperkingen golden voor het verminken of verwijderen van zijn proefpersonen, kon hij vrijelijk experimenteren op Joden en Roma en Sinti, meestal kinderen, die vreselijk leden en vaak stierven. Zijn andere wetenschappelijke interesses waren talrijk, waaronder een fascinatie voor heterochromie, de aanwezigheid van irissen van verschillende kleuren bij een individu. Tijdens zijn verblijf in Auschwitz verzamelde Mengele de ogen van de slachtoffers die hij vermoordde, die deels dienden als 'onderzoeksmateriaal'. Hij deed ook veel moeite om het verloop van noma bij gevangenen vast te leggen, dit is een soort gangreen dat het slijmvlies van de mond en andere weefsels vernietigt. Mengele geloofde heilig in de rassentheorieën van de nazi's en

voerde allerlei experimenten uit om het gebrek aan weerstand tegen verschillende ziekten bij Joden en Roma en Sinti aan te tonen. Zijn doel was ook de 'degeneratie' van hun bloed aan te tonen door fysieke eigenaardigheden te catalogiseren en weefselmonsters en lichaamsdelen te nemen. Veel van zijn gedwongen proefpersonen stierven of werden gedood om de autopsie te bespoedigen. Zoals de meeste 'wetenschappers' in deze concentratiekampomgeving, rekruteerde Mengele medisch personeel uit de gevangenisbevolking en delegerde aan hen de meer gruwelijke of alledaagse taken en autopsies van zijn slachtoffers. De meeste kennis die we hebben van zijn activiteiten werd onthuld door

een van hen, Dr. Miklós Nyiszli, die gedwongen werd Mengele te assisteren als prosector. Hij overleefde de oorlog en publiceerde zijn ervaringen in 1946.

Mengele had gehoopt het in Auschwitz verrichte 'onderzoek' te gebruiken om een *Habilitation* te schrijven, het tweede postdoctorale proefschrift dat vereist is om toegelaten te worden tot de universiteit als hoogleraar in de Duitstalige gebieden. Maar toen het Sovjetleger het westen van Polen binnenviel, moest hij vluchten. Hij bracht de volgende weken door in het concentratiekamp Groß-Rosen, tot hij werd geëvacueerd. Hij trok verder naar het westen om te voorkomen dat hij door de Sovjetroepen zou worden gevangengenomen. Onmiddellijk na de

oorlog werd Mengele desalniettemin gevangengezet door de Amerikanen, die hem vrijlieten zonder te beseffen dat zijn naam op een lijst van gezochte misdadigers stond. Van de zomer van 1945 tot het voorjaar van 1949 werkte hij, met valse papieren, op een boerderij bij Rosenheim in Beieren. Zijn welvarende familie hielp hem vervolgens om naar Zuid-Amerika te verhuizen, en hij vestigde zich in Argentinië. Mengeles misdaden waren goed gedocumenteerd door het Internationaal Militair Tribunaal en andere naoorlogse rechtbanken. De West-Duitse autoriteiten vaardigden in 1959 een arrestatiebevel tegen hem uit en in 1960 een uitleveringsverzoek. Datzelfde jaar, bezorgd over de gevangenneming

Hans Delmotte

© Berlin Document Center (BARCH)

van Adolf Eichmann in Buenos Aires, reisde hij naar Paraguay en vervolgens naar Brazilië, en woonde hij zijn laatste jaren in Sao Paolo. Hij kreeg een beroerte tijdens het zwemmen, in de buurt van Bertioga, en verdrong op 7 februari 1979. Mengele werd aan de rand van Sao Paolo begraven onder de valse naam Wolfgang Gerhard. In 1985 nam de Duitse politie bij een familievriend van Mengele in Günzburg bewijsmateriaal in beslag dat hen in staat stelde zijn graf te lokaliseren en zijn lichaam op te graven. Braziliaanse forensische experts konden het stoffelijk overschot identificeren als het zijne. In 1992 bevestigden DNA-analyses deze conclusie. Mengele was 34 jaar lang aan zijn achtervolgers ontsnapt.

Hans Delmotte, het Belgische hulpje van Mengele

Hans Delmotte (1917-1945) werd geboren in een rijke industriële familie uit het Luikse. Delmotte sloot zich in juni 1941 aan bij de *Waffen SS* en werd later assistent van Josef Mengele bij het SS-instituut voor Rassenhygiëne. In mei 1943 werd Delmotte naar Auschwitz-Birkenau gestuurd. Aanvankelijk weigerde hij deel te nemen aan de selecties en om dit te verhelpen trad Mengele op als zijn coach. In de late herfst van 1944 werd hij uiteindelijk overgehaald om deel te nemen aan de selecties. Voor zijn proefschrift werd Delmotte bijgestaan door een Joodse gevangene die arts en professor was. Voor dit onderzoek nam Delmotte deel aan tyfusex-

perimenten op gevangenen in Auschwitz. Zijn proefschrift, een studie over de pathologische fysiologie van de maagsecretie bij tyfus, was reeds in 1944 voltooid. Na de evacuatie van Auschwitz in januari 1945 bleef Delmotte nog korte tijd in het concentratiekamp Dachau als arts werken. Toen hij probeerde terug te keren naar België, werd hij gearresteerd door het Amerikaanse leger. Tijdens zijn overbrenging naar een gevangenis slaagde Delmotte erin zichzelf met een pistool van het leven te benemen. ■

Frédéric Crahay

Directeur

Vzw Auschwitz in Gedachtenis

In deze rubriek geven wij beelden of teksten mee zonder commentaar. Wat weet jij over de inhoud, welk is volgens jou de link met het thema en wat is jouw kritisch standpunt over de gegevens op deze pagina? Stuur jouw mening op naar georges.boschloos@auschwitz.be en maak kans één van onze publicaties naar keuze te winnen.

NO COMMENT

De foto's van de rubriek **NO COMMENT** van *Sporen van Herinnering* nrs 45, 46, 47 en 48 vormen één geheel

© USHMM

© USHMM

DE GENOCIDE VAN DE JEZIDI'S IN 2014

De 21e eeuw is nog maar twee decennia ver, of er zijn wereldwijd al verschillende genocidale praktijken aan te kaarten. Situaties zoals de uitroeiing van de Rohingya in Myanmar en de Oeigoeren in China zijn complex wat ouderschap betreft, aangezien deze ouders nog steeds aan de macht zijn in deze respectieve staten. Daarom gaan we het in deze laatste 'Uitgediept' van het schooljaar hebben over de genocide van de Jezidi's in Irak en Syrië begaan door het IS- kalifaat.

In het gebied Sinjar in Noord-Irak is medio jaren 2010 een genocide op Jezidi's gepleegd door Islamitische Staat (IS). De genocide leidde tot de verdrijving, vlucht en daadwerkelijke verbanning van de Jezidi's. Duizenden Jezidi-vrouwen en meisjes werden door IS tot seksuele slavernij gedwongen, en duizenden Jezidi-mannen werden gedood. Ongeveer 5.000 Jezidi-burgers werden gedood tijdens wat een 'gedwongen bekeringscampagne' werd genoemd, uitgevoerd door IS in Noord-Irak. De genocide begon na de terugtrekking van de Iraakse troepen en Peshmerga (Koerdische strijders), waardoor de Jezidi's weerloos achterbleven. De vervolging van de Jezidi's door IS kreeg internationale aandacht en leidde tot de door Amerika geleide interventie in Irak, die begon met Amerikaanse luchtaanvallen op IS. Rusland steunde voornamelijk het regime van Damascus, dat het westen van Syrië nog in handen had. Daarnaast voerden de VS, het VK en Australië noodlandingen uit ten voordele van Jezidi's die naar een bergketen waren gevlucht. Koerdische Volksbeschermingseenheden (YPG)- en Koerdische Arbeiderspartij (PKK)-strijders openden een humanitaire corridor naar het Sinjar-gebergte en hielpen de Jezidi's. In 2015 hadden de acties van IS tegen de Yazidi-bevolking geleid tot ongeveer 500.000 vluchtelingen. De genocide werd erkend door verschillende organen van de Verenigde Naties en nationale en internationale organisaties.

De Jezidi's spreken Koerdisch en zijn monotheïsten die geloven in een emanatie van God onder de vorm van Taous Malek, een welwillende engel die verschijnt als een pauw. De zelfbenoemde 'Islamitische Staat' en andere moslims in de regio waren geneigd de pauwengel te zien als het kwaadaardige wezen *Lucifer* of *Shaitan* en zij beschouwden de Jezidi's als 'duivelaanbidders'. Anders dan

voor het jodendom en het christendom, beschouwde IS de Jezidi's niet als mensen van het boek of in aanmerking komend voor het statuut van *dhimmi* (niet-moslims, die van een beschermingsstatuut genieten) en aanverwante bescherming en vielen dus onder de *kafirs* (ongelovigen). Voor 2014 leefden er ongeveer 600.000 van de wereldwijd 800.000 Jezidi's in Irak.¹

De Islamitische Staat, ook bekend als *Daesh*, is een politiek-militaire terroristische organisatie, met een salafistische jihadistische ideologie, die op 29 juni 2014 de oprichting van een kalifaat in de door haar gecontroleerde gebieden heeft uitgeroepen. Van de zomer van 2014 tot het voorjaar van 2019 vormde zij een proto-staat in Irak en Syrië, waar zij een totalitair systeem opzette. De opkomst ervan

hing met name samen met de geopolitieke destabilisaties als gevolg van de oorlog in Irak (2003) en de Syrische burgeroorlog (2011). In 2014 konden de geradicaliseerde strijders van IS snel oprukken in grote delen van Syrië en Irak. Zo viel de belangrijkste stad van het noorden van Irak, Mosoel op 10 juni in hun handen, alsook de petroleumvelden errond, wat de terroristische organisatie een ongeziene slagkracht gaf. De Syrische stad Raqqa werd hals over kop tot de rang van hoofdstad van het kalifaat verheven.

In augustus 2014 werden meer dan 300 Jezidi-families bedreigd en gedwongen te kiezen tussen bekering tot de soennitische islam of de dood. Op 3 augustus 2014 vielen IS-militanten Sinjar in Noord-Irak, een door de Koerden gecontroleerde stad die voornamelijk door Jezidi's werd bewoond, en het omliggende gebied aan en namen ze deze in. Jezidi's, en internetberichten van IS, maakten melding van standrechtelijke executies die dag door IS-militanten, waardoor 200.000 burgers Sinjar ontvluchtten, waaronder naar verluidt ongeveer 50.000 Jezidi's naar het nabijgelegen Sinjar-gebergte vluchtten. Zij zaten vast op de berg Sinjar, omsingeld door IS-militanten en dreigden te sterven door hongersnood en dehydratie.

Op 4 augustus 2014 deed prins Tahseen Said (1933-2019), de toenmalige emir van de Jezidi's, een oproep aan de wereldleiders om hulp te bieden aan de Jezidi's die door IS werden aangevallen. Begin oktober 2014 schatte Matthew Barber, een Jezidi-historicus van de Universiteit van Chicago, dat 5.000 Jezidi-mannen door IS waren gedood.² Volgens de Verenigde Naties had IS in augustus 2014 in Noord-Irak 5.000 Jezidi-mannen afgeslacht en ongeveer 7.000 Jezidi-vrouwen en -meisjes (die tot seksslavernij werden gedwongen) ontvoerd. Het verslag uit 2017 van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties over conflictgerelateerd seksueel geweld beschreef in detail de brute aanvallen op Mosoel, Sinjar, Tall'Afar en de Ninewa-vlakten in het noorden en de onderwerping van burgers aan seksueel geweld op gruwelijke schaal, voornamelijk tegen vrouwen en meisjes uit etnische en religieuze minderheidsgroepen. Volgens verklaringen zijn 971 Jezidi-vrouwen en -meisjes bevrijd, terwijl 1.882 in Irak en Syrië in slavernij zijn gebleven. Ook is melding gemaakt van gedwongen overbrenging van Jezidi's van Mosoel naar Raqqa, mensenhandel, verkoop van en handel in vrouwen en kinderen, en het gebruik van seksueel ge-

knechte vrouwen als menselijk schild door IS tijdens de operaties in Mosoel.³ De ontvoerde Jezidi-vrouwen werden verkocht op slavenmarkten en IS gebruikte volgens CNN "verkrachtingen als oorlogswapen", waarbij een groep gynaecologen klaarstond om de gevangenen te onderzoeken. Jezidi-vrouwen werden fysiek geobserveerd en onderzocht om te zien of ze maagd waren of zwanger. Vrouwen die zwanger bleken te zijn, werden door de IS-gynaecologen meegenomen en er werden gedwongen abortussen op hen uitgevoerd. Haleh Esfandiari van het *Woodrow Wilson International Center for Scholars* wees op het misbruik van lokale vrouwen door IS-militanten nadat zij een gebied hadden veroverd. "Meestal namen ze de oudere vrouwen mee naar een geïmproviseerde slavenmarkt en probeerden ze te verkopen. De jongere meisjes werden verkracht of uitgehuwelijkt aan strijders", zei ze, eraan toevoegend: "Het is gebaseerd op tijdelijke huwelijken, en zodra deze strijders seks hebben gehad met deze jonge meisjes, gaven ze hen gewoon door aan andere strijders."⁴ Volgens een rapport van de Verenigde Naties van 2 oktober 2014, dat gebaseerd is op 500 interviews met getuigen, heeft IS

in augustus 450 à 500 vrouwen en meisjes meegenomen naar de regio Nineveh in Irak, waar 150 ongetrouwde meisjes en vrouwen, voornamelijk uit de Jezidi- en de christelijke gemeenschap, naar verluidt naar Syrië zijn vervoerd, hetzij om als 'beloning' tot slaaf te worden gemaakt van IS-strijders, hetzij om als seksslavin te worden verkocht. IS verkocht de vrouwen via gecodeerde apps voor smartphones, voornamelijk via Telegram en Facebook en in mindere mate via WhatsApp. In advertenties voor de meisjes waren veel vrouwen en meisjes gekleed in mooie kleren, sommige met zware make-up. Ze keken allemaal recht in de camera en stonden voor overvolle stoelen of brokaat gordijnen in wat leek op een sjofele balzaal van een hotel. Sommigen waren nauwelijks van de lagere school. Niemand leek ouder dan dertig. In zijn digitale tijdschrift *Dabiq* eiste IS in oktober 2014 expliciet een religieuze rechtvaardiging op voor de slavernij van Jezidi-vrouwen. De religieuze rechtvaardigingen van IS werden echter al snel weerlegd door vooraanstaande islamitische geleerden.

Het IS-offensief in het Sinjar-gebied in Noord-Irak op 3-4 augustus heeft ertoe geleid dat 30.000-50.000 Jezidi's naar het Sinjar-gebied (Jabal Sinjar) zijn gevlucht uit vrees dat zij door IS zouden worden gedood. Ze waren met de dood bedreigd als ze weigerden zich tot de islam te bekeren. Vijftigduizend Jezidi's, belegerd door IS op de berg Sinjar, konden ontsnappen nadat Koerdische Volksbeschermingseenheden en de PKK het beleg van IS hadden doorbroken. De meesten van hen werden gered door Koerdische PKK- en YPG-strijders. De internationale reddingsoperatie omvatte het droppen van voorraden in de bergen en de evacuatie van sommige vluchtelingen met helikopters. In een artikel van The Washington Post stond dat naar schatting 7.000 Jezidi's zijn gedwongen zich te bekeren tot "de harde interpretatie van de islam door de Islamitische Staat". Jezidijongens werden naar Raqqa in Syrië gebracht om te worden getraind om te vechten voor IS, waarbij sommigen werden gedwongen om te vechten toen de door de VS geleide troepen de groep naderden.

Na de terugtrekking van IS uit de Iraakse en Koerdische strijdkrachten in de regio tijdens de campagnes eind 2017, maakten beide regeringen aanspraak op het gebied. De Jezidi-bevolking, met slechts ongeveer 15%⁵ die in die periode terugkeerde naar Sinjar, kwam in het politieke kruisvuur terecht. Jezidi's keerden terug naar een verlaten stad van afbrokkelende gebouwen, achtergelaten geïmproviseerde bommen en de overblijfselen van degenen die tijdens het bloedbad waren gedood. In november 2017 werd een massagraf van ongeveer 70 mensen blootgelegd en een maand later, in december, werd nog een massagraf ontdekt met ongeveer 90 slachtoffers. Duizenden mensen zijn anno 2023 nog steeds vermist. Om te helpen bij de zoektocht gebruiken lokale ondernemers hun netwerk van contacten om mensen op te sporen. Voormalige gevangenen gebruiken hun contacten om Jezidivrouwen die tot seksslavernij zijn verkocht terug te kopen en aan hun familie terug te geven. Dit voorkwam bovendien dat hun organen werden verkocht op de zwarte markt, die volgens een

▼ Kaart van de Jezidi-regio, die een idee geeft van de emigratie naar België

© Démocratie ou barbarie (Fédération Wallonie-Bruxelles)

informant van IS voor 60.000 tot 70.000 dollar per stuk konden worden verkocht. In maart 2016 slaagden Iraakse veiligheidstroepen erin een groep door IS gegijzelde Jezidi-vrouwen te bevrijden tijdens een speciale operatie achter de linies van IS in Mosoel. De stad Mosoel zelf werd op 9 juli 2017 opnieuw bevrijd door de Iraakse regeringstroepen.

Erkenning van genocide

Vele internationale organisaties, regeringen en parlementen hebben de behandeling van de Jezidi's door IS als genocide aangemerkt en als zodanig veroordeeld. De genocide op Jezidi's is officieel erkend door verscheidene organen van de Verenigde Naties en het Europees Parlement. Sommige staten hebben het ook erkend, waaronder de Nationale

Vergadering van Armenië, het Australische, het Britse en het Canadese parlement en het Huis van Afgevaardigden van de Verenigde Staten. In een rapport van maart 2015 werd de vervolging van het Jezidi-volk door het Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Mensenrechten (UNHCR) gekwalificeerd als genocide. De organisatie noemde de talrijke wreedheden zoals gedwongen religieuze bekering en seksuele slavernij als onderdelen van een algehele kwaadaardige campagne. In augustus 2017 verklaarde de onafhankelijke internationale onderzoekscommissie dat "IS de misdaad van genocide heeft begaan door te trachten de Jezidi's te vernietigen door middel van moorden, seksuele slavernij, slavernij, marteling,

gedwongen verplaatsing, het overbrengen van kinderen en maatregelen bedoeld om de geboorte van Jezidi-kinderen te verbieden." Zij voegde eraan toe dat de genocide op dat moment nog voortduurde en stelde dat de internationale gemeenschap de schadelijke gevolgen van de genocide nog steeds moet erkennen. De Commissie schreef dat, hoewel sommige landen ervoor kunnen kiezen het idee van de genocide te negeren, de wreedheden moesten worden begrepen en de internationale gemeenschap een einde moest maken aan de moorden. In 2018 heeft de Veiligheidsraad het idee afgedwongen van een nieuw verantwoordingssteam dat bewijsmateriaal zou verzamelen over de internationale misdaden van Islamitische Staat.

Massagraf van Jezidi-slachtoffers
in de buurt van Sinjar

© Abdul Hamid Zibari (RFE/RL)

Ook in België werden enige maatregelen genomen. Op 30 juni 2021 keurde de Commissie Buitenlandse Betrekkingen van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers unaniem een resolutie goed van oppositieverteenwoordigers Georges Dallemagne (Les Engagés) en Koen Metsu (N-VA) om de massamoord van IS op duizenden Jezidi-mannen en de slavernij van duizenden Jezidivrouwen en -kinderen in augustus 2014 te erkennen als genocide. De resolutie riep de Belgische regering op meer inspanningen te leveren om de slachtoffers te steunen en de daders te vervolgen (hetzij bij het Internationaal Strafhof, hetzij bij een nieuw *ad hoc* tribunaal). Op 17 juli 2021 stemde het Belgische parlement unaniem voor de erkenning van het lijden van de Jezidi's door toedoen van IS in 2014 als genocide.

Op 6 september 2014 lanceerde *Defend International* een wereldwijde campagne getiteld 'Save The Yazidis: The World Has To Act Now' om mensen bewust te maken van de tragedie van de Jezidi's in Sinjar; activiteiten te coördi-

neren die verband hielden met het opvoeren van de inspanningen om Jezidi- en christelijke vrouwen en meisjes te redden die door IS gevangen zijn genomen; een platform te bieden voor discussie en het uitwisselen van informatie over zaken en activiteiten die relevant zijn voor het veiligstellen van de fundamentele rechten van de Jezidi's, ongeacht waar zij verblijven; en een brug te slaan tussen potentiële partners en gemeenschappen wier werk relevant is voor de campagne, waaronder personen, groepen, gemeenschappen en organisaties die actief zijn op het gebied van onder meer vrouwen- en meisjesrechten, alsmede actoren die betrokken zijn bij het beëindigen van moderne slavernij en geweld tegen vrouwen en meisjes. De *U.S. Commission on International Religious Freedom (USCIRF)* benadrukte de aanhoudende bedreigingen tegen Jezidi's en deed een oproep aan de Amerikaanse regering om actie te ondernemen ter ondersteuning van de mensenrechten en godsdienstvrijheid van de groep in Irak.

Vervolgigen van daders

Naast het bevestigen van de daad van genocide, is het natuurlijk belangrijk om de daders effectief aan te pakken. Dit is echter (zoals steeds) zeer moeilijk, aangezien de leiders van IS meestal dood of verdwenen zijn en er veel misdaden begaan zijn door een groot aantal daders. Zal op een dag een Internationaal gerechtshof de misdaden van IS kunnen berechten?

Als het van de Franse priester Patrick Desbois (die met zijn organisatie *Yahad-In unum* getuigenissen van Jezidi-slachtoffers op het terrein gaat opnemen), is het antwoord duidelijk 'neen'. "De voorzitter van het Hooggerechtshof in Den Haag (Nederland) zei me dat ze niets kon doen. Om genocide-misdaden te berechten moet het land van de onderdaan het Statuut van Rome hebben ondertekend. Irak, Syrië en de Verenigde Staten hebben dat niet gedaan, Frankrijk en Duitsland wel. Vandaag worden de processen van jihadisten die in Duitsland plaatsvinden, onderzocht op terrorisme."⁶

Amal Clooney, de advocate (en echtgenote van de Amerikaanse acteur George Clooney) van het *Center for Justice & Accountability*, vertegenwoordigde vijf Jezidi-vrouwen voor het *United States District Court for the Eastern District of Virginia* tegen Umm Sayyaf met het verzoek Sayyaf te vervolgen voor haar rol in hun slavernij. Umm Sayyaf en haar echtgenoot, Abu Sayyaf al-Iraqi (1967-2015), een hooggeplaatste IS-leider, werden ervan beschuldigd ten minste zeven Jezidi-meisjes en de Amerikaanse hulpverlener Kayla Mueller tot slaven te hebben gemaakt in hun huis in Al-Shaddadi, Syrië.

Tijdens hun slavernij zouden zij zijn gemarteld, verkracht en seksueel geweld hebben ondergaan en ook geslagen en uitgehongerd zijn geweest.

Umm Sayyaf zou de vrouwen en meisjes regelmatig hebben klaargestoomd om te worden verkracht door IS-militanten, waaronder de echtgenoot van Umm Sayyaf en Abu Bakr al-Baghdadi (1971-2019), de leider en zelfbenoemde kalief van IS. In mei 2015

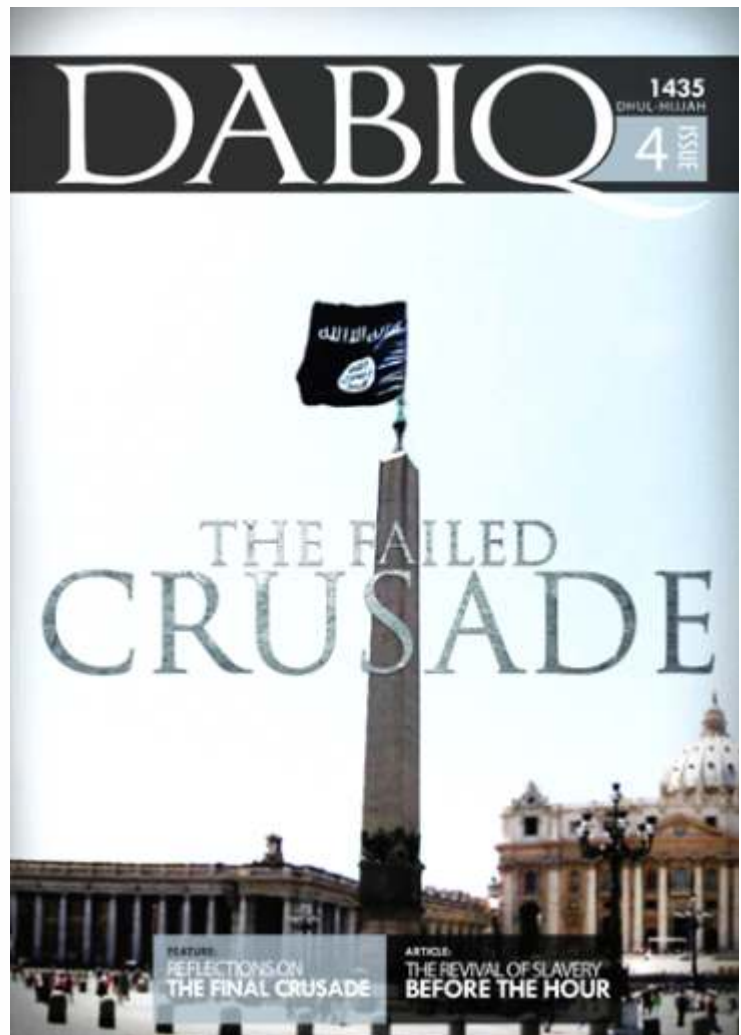
vielen Amerikaanse *Special Operations Forces* het huis binnen en namen Umm Sayyaf gevangen en bevrijdden een Jezidi-slachtoffer. Abu Sayyaf werd gedood tijdens de inval. Amerikaanse troepen droegen Umm Sayyaf uiteindelijk over aan de Koerdische regionale regering in Irak. In 2021 hebben Duitse rechtbanken IS-vrouwen veroordeeld voor hun betrokkenheid bij de slavernij van Jezidi-vrouwen. In een rapport van het *Yazidi Justice Committee* werden de landen Turkije, Syrië en Irak beschuldigd van het niet voorkomen en bestraffen van de genocide.

Ook namen in sommige gevallen de Jezidi's het recht in eigen handen. Volgens een rapport van *Amnesty International* hebben leden van een Jezidi-militie op 25 januari 2015 twee Arabische dorpen (Jiri en Sibaya) in de regio Sinjar in Noord-Irak aangevallen, waarbij 21 burgers werden gedood. De gewapende mannen ontvoerden ook 40 andere inwoners, van wie er 17 nog steeds vermist zijn en vermoedelijk dood zijn.⁷

Conclusie

Sinds augustus 2014 en gedurende verscheidene jaren heeft IS op methodische wijze op ontstellende schaal seksueel en gendergerelateerd geweld gepleegd, wat neerkomt op genocide en een misdaad tegen de menselijkheid, en andere strafbare feiten krachtens het internationaal recht tegen de Jezidi-bevolking. Deze misdaden hebben verwoestende gevolgen gehad voor deze gemeenschap. De aanpak van de rechten en behoeften van de Jezidi-bevolking roept complexe vragen op, omdat er geen politieke consensus bestaat over de status van hun gemeenschap na het vertrek van IS. Als slachtoffer van een nationaal en regionaal politiek conflict is de Jezidi-gemeenschap meer dan ooit een 'betwiste minderheid', die geen zeggenschap heeft over de vraag of zij bij Bagdad of Koerdistan moet worden gevoegd, laat staan over de vraag of zij op haar historische grondgebied zelfbestuur moet hebben. De verzamelde getuigenissen onthullen de zware verantwoordelijkheid van

Cover van het oktobernummer 2014 van *Dabiq*, waarin IS de slavenhandel van Jezidi-vrouwen en -meisjes trachtte goed te praten

buitenlandse jihadisten van IS bij de uitvoering van de ideologie waarmee de misdaden tegen de Jezidi's gepaard gingen, in het bijzonder hoge functionarissen, waaronder onderdanen van EU-lidstaten en andere staten die partij zijn bij het Statuut van het Internationaal Strafhof. Buitenlandse jihadisten hebben een significante rol gespeeld bij het begaan van deze misdaden, alsook bij de verkoop en ruil van Jezidi-vrouwen en -kinderen en de doorverkoop van Jezidi-gevangenen aan hun eigen families. De internationale gemeenschap, regionale organisaties en nationale autoriteiten in de landen van oorsprong van de buitenlandse strijders blijven tot vandaag samen met de Iraakse centrale regering en de Koerdische autoriteiten regeren op de vaak voortdurende straffeloosheid van de daders van misdaden tegen leden van de Jezidi-gemeenschap. ■

Frédéric Crahay
Directeur
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

(1) Christophe Lamfalussy, *Les Yézidis, un peuple entre exil et résistance. Dossier pédagogique*, Brussel, Dob, 2019, 8 p.

(2) Matthew Travis Barber, *A Survey of the Political History of the First Year of the Yezidi Genocide in: Yezidism, between Continuity and Transformation*, Wiesbaden, Harrasowitz Verlag, 2021, p. 3-39.

(3) United Nations Security Council, 15 April 2017, *Report of the Secretary-General on conflict-related sexual violence* <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N17/084/33/PDF/N1708433.pdf?OpenElement>

(4) Kira Brekke, *ISIS is attacking Women, and nobody is talking about it* in : Huffington Post, 8 september 2014. [https://www.huffpost.com/entry/isis-attacks-on-](https://www.huffpost.com/entry/isis-attacks-on-women_n_5775106?cps=gravity)

[women_n_5775106?cps=gravity](https://www.huffpost.com/entry/isis-attacks-on-women_n_5775106?cps=gravity) (Geraadpleegd op 7 maart 2023)
(5) Raja Jalabi, *Yazidi's caught in 'political football' between Baghdad and Iraqi Kurds*, Reuters, 10 december 2017, zie: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-yazidis/yazidis-caught-in-political-football-between-baghdad-iraq-kurds-idUSKBN1E40FZ> (Geraadpleegd op 6 maart 2023)
(6) Agnes Chareton, Père Patrick Desbois : "Le génocide des yézidis n'est pas terminé" (lepelerin.com) in : *Le pèlerin*, 28 januari 2021 (Geraadpleegd op 6 maart 2023).
(7) Amnesty International, *Iraq : Revenge attacks in Sinjar – Arab Civilians pay the price for IS-crimes*, zie: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/MDE1418012015ENGLISH.pdf> (Geraadpleegd op 6 maart 2023).

DE ONTWIKKELING VAN HET KLASSIEKE DADERSONDERZOEK SINDS HET EINDE VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG (2)

© Publiek domein

Dit tweede deel wil dieper ingaan op de toenemende nuancering in het dadersonderzoek vanaf de jaren 1970 wat geleid heeft tot een hedendaags gediversifieerd onderzoek naar daders wat de Holocaust betreft.

Een van de auteurs die zeker door Arendt werd beïnvloed en verder vormgaf aan een functionalistische benadering is de bekende historicus Hans Mommsen. In dezelfde periode werkte hij een essay uit met de titel *Nationaal Socialisme: Cumulatieve radicalisering en de zelfvernietiging van het regime*. Het begrip cumulatieve radicalisering was daarmee geboren en zou ook later in de jaren 2010 een comeback maken in de wereld van terrorismestudies. Verschillende auteurs werkten verder in deze vroege procesmatige richting, sommigen richtten zich op *De anatomie van de SS-staat* (Eugen Kogon), anderen op aspecten van *Moderniteit en de Holocaust* (Zygmunt Bauman), de *Compartimenten van vernietiging* (Abram Swaan) of op de *Orde van de Terreur* (Wolfgang Sofsky). De centrale gedachte is het generationaliseerde proces van organisatie van de vernietiging waaraan verschillende instellingen en actoren hebben bijgedragen. Deze benadering als een soort lopende band van vernietiging sloot ook aan bij de postuum gepubliceerde autobiografie van Rudolf Höß, de kampcommandant van Auschwitz. Op basis van deze autobiografie publiceerde de Franse auteur Robert Merle zijn historische roman *La Mort est mon Métier*, die op zijn beurt door Theodor Kotulla werd verfilmd in de speelfilm *Aus einem Deutschen Leben* uit 1977.

De grote verdienste van bovengenoemde auteurs en de vele latere werken was dat zij duidelijk afstand namen van het bipolaire beeld van gek versus slecht of demonen versus desperado's. Maar Gerhard Paul merkte terecht op dat deze tweede periode van midden jaren zestig tot eind jaren tachtig een soortgelijke afstand tot het daderschap creëerde, maar ditmaal door 'depersonalisering en abstractie'. De kritiek, mijns inziens deels terecht, was dat de Holocaust te veel overkwam als een moordmachine waarin het individu zijn verantwoordelijkheid en handelingsruimte verloor (*Automatismus ohne Menschen*). Het bekende micro-macro of agency-structuur probleem in de sociale theorie. Bovendien werd deze abstractie, de verbreding van de analytische bestuderen actoren (naast slachtoffers ook daders en omstanders) en de verschuiving van natuur naar graad en netwerk niet altijd goed ontvangen in zowel het land van de daders (Duitsland-Oostenrijk) als het land van de slachtoffers (Israël). In Israël zou het monumentale werk van Raul Hilberg pas 51 jaar na de oor-

spronkelijke Engelse uitgave door Yad Vashem in het Hebreeuws worden vertaald. En Duitsland had zijn handige 'alibi van een natie' verloren met al het bewijsmateriaal dat bredere kringen van Duitsers bij het daderschap betrok. Het resultaat waren felle debatten tussen intentionalisten (van bovenaf/waarom) en functionarissen (van onderaf/hoe), en tussen degenen die de *locus of control* toeschreven aan de dispositie van de dader - zoals bijv. een autoritaire persoonlijkheid beschreven door Theodor Adorno met zijn F(ascisme) schaal - en degenen die veel meer wezen op de kracht van situationele gebeurtenissen en groepsdynamiek, onder wie zeker de sociaal psychologen Solomon Asch (conformiteitsdruk), Stanley Milgram (elektroshock experiment) en Philip Zimbardo (Stanford Prison experiment). Midden jaren tachtig woedde ook onder historici zelf het beroemde historiografische dispuut (*Historikerstreit*), tussen degenen die de specifieke Duitse *Sonderweg* propageerden en degenen die vonden dat de Goelag en de nazikampen met elkaar vergeleken konden en moesten

worden. Kortom, van midden jaren zestig tot eind jaren tachtig waren er verschillende polemieken die de Holocaust vaak vanuit hun binaire standpunt benaderden en krachtig bleven verdedigen. Pas enkele decennia later zouden er succesvolle pogingen tot integratie komen.

In deze periode ontwikkelden twee auteurs, zij het in stilte en vanuit hun eigen discipline, zeer genuanceerde stellingen en inzichten die pas twintig jaar later geaccepteerd en bekend zouden worden. De eerste is Herbert Jäger, een Duitse criminoloog die baanbrekend werk verrichtte met zijn boek *Verbrechen unter totalitärer Herrschaft. Studien zur nationalsozialistischen Gewaltkriminalität*. Jäger was zijn tijd ver vooruit door typologieën, gradaties en nuances aan te brengen in het daderschap en door in detail verschillende neutralisatietechnieken te beschrijven die de remming om deel te nemen aan geweld verminderden. In zijn *Typologie der Beteiligung* maakte hij onderscheid tussen opdrachtloze misdrijven (*Exzeßtaten*), relatief autonome vormen van opdrachtuitvoering (*Initiativtaten*) en afhan-

kelijke vormen van uitvoering (*Befehlstaten*), elk op hun beurt onderverdeeld in verschillende subcategorieën. Ook koppelde hij statistische gegevens van vijf jaar veroordelingen voor nationaal-socialistische geweldsdelicten (augustus 1958 tot augustus 1963), waaruit bleek dat 20% *Exzestäter*, 20% *Initiativtäter* en 60% *Befehlstaten* waren. Jäger gaat ook in op de vermeende dwang en de vaak aangevoerde *Befehlsnotstand*, maar vooral zijn veelheid aan mogelijke motieven voor betrokkenheid en hun criminologische verbanden plaatst zijn werk naar mijn mening boven alle andere op het vroege terrein van daderstudies.

De tweede vroege vogel was Henry V. Dicks met zijn onderzoek en publicatie over *Licensed Mass Murder. A Social Psychological Study of Some SS Killers in 1972*. Dicks interviewde een kleine selectie van veroordeelde kampbewakers en leden van Gestapo-eenheden en verdiepte zich in hun levensverhalen, persoonlijkheidstypes en psychologische profielen. Zijn conclusie was dat crimineel gedrag niet voortkwam uit fanatisme of identificeerbare

psychiatrische stoornissen. Hij onderzocht daarom verder 'de latente capaciteiten' van 'gewone' mannen om moordzucht te herbergen en, onder bepaalde omstandigheden, te activeren, en - wanneer de gegeven omstandigheden ophouden te werken - terug te keren naar een onopvallend, 'gewoonlijk' gezagsgetrouw redelijk bestaan. Bij een gewone ontmoeting zouden mannen als de acht geïnterviewden kunnen doorgaan voor 'normale kerels'. Cruciaal daarbij waren volgens Dicks gehoorzaamheid, groepsethos en brutalisering, en hij besprak al uitvoerig de toen recent gepubliceerde resultaten van het elektroshock-experiment van Stanley Milgram. Dicks liep dus twintig jaar vooruit op de taal (gewone mensen) en de op handen zijnde discussie. Tegelijkertijd verschenen enkele cruciale studies over zowel individuele daders als groepen. Zeer bekend was het boek van Gitta Sereny *Into That Darkness: from Mercy Killing to Mass Murder*, gebaseerd op haar vele interviews met Franz Paul Stangl, de commandant van Sobibór en Treblinka. Twee andere belangrijke publicaties wa-

ren *The Einsatzgruppen Reports: Selections from the Dispatches of the Nazi Death Squads' Campaign Against the Jews July 1941-January 1943* en de *Schöne Zeiten - Judenmord aus der Sicht der Täter und Gaffer*. Beide boeken publiceerden een schat aan primair bronnenmateriaal, en het laatste boek, *Schöne Zeiten*, doorbrak ook het beeldverbod en nam verschillende daderfoto's en pagina's uit daderalbums op in zijn publicatie. Het zou een keerpunt in de visualisering van het daderschap inluiden. Deze publicaties luidden een nieuw soort sociaal-historisch realisme in en maakten de weg vrij voor het - voor het daderonderzoek - cruciale decennium van de jaren negentig.

Met meer dan 75 jaar onderzoek naar daders kan men gerust stellen dat een kleine boekenkast met een paar standaardwerken vandaag een echte bibliotheek nodig heeft. Gerhard Paul concludeert dat men vandaag kan spreken van een werkelijk vrij en gediversifieerd onderzoek naar daders in de Holocaust.

"Twee generaties na de Shoah is in Duitsland voor het eerst historisch

De volledige versie van dit artikel is te vinden in ons wetenschappelijk tijdschrift *Getuigen* (april 2023), met de originele voetnoten waarvan hier slechts een beperkte selectie werd behouden.

onderzoek gedaan naar de daders, ongetwijfeld geïnspireerd door buitenlandse geleerden en grotendeels vrij van de behoefte aan vrijspraak en exculpation.¹

Het is belangrijk om hier te vermelden dat tal van andere wetenschappelijke disciplines een soortgelijke groei van publicaties hebben doorgemaakt, vaak in nauwe (vergelijkende) interactie met Holocaust-onderzoek. Deze rijkdom heeft geleid tot het ontstaan van een eigen studiegebied, met een 'shared set of key theories and concepts' en, sinds 2020, een eigen handboek, *The Routledge Handbook of Perpetrator Research*. De oude binaire discussies lijken academisch achter zich te hebben gelaten, en vanuit een interdisciplinaire en vergelijkende benadering is er nu een groeiende behoefte aan integratieve modellen om deze veelheid aan casestudies, typologieën van daders en acties, motivaties, ideologische kaders, groepsdynamische mechanismen en processen op een begrijpelijke manier met elkaar te verweven. Hier lag mijn zoektocht en (visueel) interessegebied. Hoe fascinerend deze weg naar Daderstudies ook was,

waarin ik me volledig verdiepte in een historiografische, systemische en multi-causale benadering, er bleef een vaagheid over hoe deze inzichten het complexe samenspel van (f)actoren konden verhelderen. Ik verwijs hier graag naar de criminoloog David Matza, die in 1965 al stelde "als de factoren te talrijk worden [...] komen we in de hopeloze positie dat alles er toe doet". Het is complex en talrijk. Hoe moeten we daarmee omgaan om het complexe samenspel van (f)actoren die leiden tot collectief geweld beter te modelleren?

Ik wil hier afsluiten met een visuele metafoor als opstapje naar de volgende beeldende wending. De graficus die de filmposter maakte voor de speelfilm *Aus einem Deutschen Leben*, over het leven van kampcommandant Rudolf Höß, deed het geweldig door bovenaan een reusachtig hakenkruis te tekenen en onderaan, als een poppetje aan een touwtje, Rudolf Höß met zijn rechterarm omhoog om de Hitlergroet te brengen. Het beeld is een trefende weergave van het destijds dominante paradigma, namelijk Höß als een acteur met een ze-

kere agency, geleid door het nationaal-socialistische systeem. Tientallen jaren daderonderzoek hebben aangetoond dat zowel het systeem als het individu met al hun kenmerken en evoluties belangrijk waren. De focus waar we de komende generaties aan moeten werken is niet zozeer het hakenkruis of de figuur, maar de draden van het poppenspel. De draden symboliseren hier de verbindingen tussen alle (f)actoren die het proces van geweld beïnvloeden. Hoe werken ze samen (samenspel), welke verbindingen, welke interacties, welke wederkerigheid of circulariteit staan centraal in de geweldspatronen en de gebeurtenissen die daarop inwerken? En kan de visualiteit van een picturale wending onze inzichten in deze relaties en interacties bevorderen? ■

Dr. Christophe Busch
Hannah Arendt Instituut

(1) Gerhard Paul, "Von Psychopathen, Technokraten des Terrors und >>ganz gewöhnlichen<< Deutschen," p. 67.

Naam en voornaam

Klas / Vak

Stanley Milgram kwam in opspraak door zijn experimenten.
Maak een korte biografie op van hem.

Zoek op wat zijn 'gehoorzaamheidsexperiment' inhield en
bespreek dit met je klasgenoten.

Leg nog een aantal van zijn andere experimenten uit.

Opmerkingen leerkracht

SPOREN VAN HERINNERING

is een driemaandelijke uitgave van
vzw Auschwitz in Gedachtenis

www.auschwitz.be

IRMA GRESE WERD DE 'HYENA VAN AUSCHWITZ' GENOEMD

Op het Britse proces stonden meerdere mannen en een drietal vrouwen terecht voor het overtreden van de Conventie van Genève (1929) aangaande de behandeling van oorlogsgevangenen. Een van die vrouwen was de 22-jarige Irma Grese. Ze werd beschuldigd van het plegen van mishandelingen op oorlogsgevangenen, het uitvoeren van selecties, het plannen en uitvoeren van executies. Tijdens haar proces verklaarde ze hoe ze, onder andere in Auschwitz, ageerde als kampbewaakster: “Ik heb nog eens nagedacht en wil eraan toevoegen dat ik gevangenen inderdaad niet alleen met de hand sloeg. In Auschwitz hadden sommige bewakers ongeveer een week lang zwepen die in de kampwerkplaatsen waren gemaakt. Ik heb zo'n zweep een paar keer gebruikt om gevangenen te slaan, totdat het gebruik van zwepen werd verboden. Geweren werden nooit gedragen of gebruikt door een vrouwelijke bewaker.” Gezien haar begane gruweldaden, is het niet voor niets dat ze de bijnaam van ‘die Hyäne von Auschwitz’ (de hyena van Auschwitz) opgespeld kreeg door kampgedetineerden.

Irma Grese werd in 1923 geboren in de politiek onstabiele Weimarrepubliek. Tijdens haar jeugd wilde ze zich aansluiten bij de *Bund Deutscher Mädel* (zie kader), iets wat haar verboden werd door haar vader. Op 14-jarige leeftijd verloor ze haar moeder die zich van het leven beroofde. Twee jaar later, in 1938, rondde ze haar school af en voldeed het jaar erop haar burgerdienst, die ze vervulde bij de *Reichsarbeitsdienst*. Ze had een aantal niet veel betekende jobs. Ze wilde verpleegster worden, maar zakte verschillende keren voor haar examens. Twee jaar lang werkte ze wel als hulpverpleegster in een SS-sanatorium. In de late zomer van 1942 sloot ze zich als vrijwilligster aan bij de SS, iets wat haar in

ongenade zal laten vallen bij haar vader, en werd ze bewaakster (*Aufseherin*) in het vrouwenkamp KL Ravensbrück.

Uiteindelijk werd Irma Grese aangesteld als kampbewaakster in Polen: haar duistere carrière zal ze uitbouwen in KL Auschwitz-Birkenau. Eerst werkte ze als administratieve hulp voor de *Blockführer*, maar werd al snel bevorderd tot verantwoordelijke over een blokdetachment. In mei 1944, wanneer de deportatie en vernietiging van de Hongaarse Joden tot stand kwam, werd Irma Grese, als *Rapportführerin*, hoofd van het vrouwenkamp waar ze zeggenschap kreeg over zo'n 30.000 vrouwelijke kampgedetineerden. Tegen het einde van datzelfde jaar leidde ze twee blokken in het

mannenkamp, waar ze mannen vernederende martelingen liet ondergaan. Tijdens de evacuatie van Auschwitz was ze verantwoordelijk voor het overbrengen van kampgedetineerden naar KL Ravensbrück en begin maart 1945 naar KL Bergen-Belsen.

Toen het Britse leger half april 1945 Bergen-Belsen bevrijdde, trof het hopen uitgemergelde lijken aan. Irma Grese werd dan ook gearresteerd en diende, zoals vele andere voormalige kampbewaaksters, lijken naar kuilen te voeren om ze er te begraven. De maand daarop werd ze opgesloten om tenslotte in september 1945 overgebracht te worden naar de Lüneburggevangenis in afwachting van haar proces.

Vanaf het begin stond Irma Grese

Irma Grese, bijgenaamd 'het Schone Beest van Belsen' naast Josef Kramer, alias 'het Beest van Belsen'. Ze zullen voor hun begane misdaden opgehangen worden

© Publiek domein

in de belangstelling; de internationale pers focuste op haar ten gevolge van haar op het eerste gezicht vrij onschuldige voorkomen en haar prille leeftijd. Op het proces riep Irma haar zus op om in haar voordeel te komen pleiten. Laatstgenoemde getuigde dat haar zus, tijdens haar schooltijd, eerder op de vlucht sloeg als er ruzies ontstonden. Kolonel Backhouse, haar aanklager, wond er evenwel geen doekjes om wat haar ware rol was tijdens de Tweede Wereldoorlog: "En er is geen enkele gruweldaad in dit kamp (Auschwitz) waarvoor zij niet verantwoordelijk was. Zij nam regelmatig deel aan de selectie voor de gaskamer, die willekeurig werd uitgevoerd, en toen zij naar Belsen kwam, ging zij op precies

dezelfde manier door." Na het aanhoren van meerdere getuigenissen, kreeg Irma Grese meerdere bijnamen toebedeeld: 'de hyena van Auschwitz', 'het Schone Beest van Belsen' of nog 'het Blonde Beest van Belsen'. Irma Grese moest zich verantwoordelijk maken voor het eigenhandig neerschieten van vrouwelijke kampgedetineerden of hiertoe het bevel te hebben gegeven aan andere bewakers. Zelf nam ze, naast Josef Mengele, deel aan de selecties. Tevens deinsde ze er niet voor terug kampgedetineerden fysiek te mishandelen, wat leidde tot de dood of tot een opname in Block 25, wat de voorkamer van de gaskamer betekende. Op haar proces verklaarde ze zich onschuldig aan de

Bund Deutscher Mädel BDM (‘Bond Duitse meisjes’)

De *Bund Deutscher Mädel* was een jeugdorganisatie voor meisjes van 14 tot 18 jaar. Meisjes sloten zich hierbij aan na de *Jungmädelbund*, dat voor meisjes van tien tot 13 jaar bedoeld was. In de BDM werd nazi-ideologie onderricht, m.n. de rol van de vrouw in de gemeenschap. Twee voorname richtlijnen aangaande de plaats van de vrouw in de maatschappij werden hierbij belicht: het baren van kinderen en het houden van een huishouden. Vanaf 1936 werd het aansluiten bij de BDM voor alle jongvrouwen verplicht.

haar ten laste gelegde beschuldigingen, iets wat eerder schokkend overkwam bij getraumatiseerde overlevenden.

Het was dan ook geen verrassing dat ze schuldig werd bevonden en ter dood veroordeeld. Na een gratieverzoek, dat door Veldmaarschalk Montgomery werd afgewezen, werd ze op 13 december 1945 als jongste vrouw ooit opgehangen door Albert Pierrepoint. Nadat ze de avond voor haar executie nog naziliederen had gezongen, waren haar laatste woorden op het schavot: "Schnell!" ■

Johan Puttemans
Pedagogisch coördinator
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

DE ZIVILFAHNDER EN DE JACHT OP DE WERKWEIGERAARS

Op 6 oktober 1942 voert de bezetter in België de verplichte tewerkstelling in Duitsland in. Mannen tussen 18 en 50 en vrouwen tussen 21 en 35 jaar kunnen voortaan worden opgeroepen om in het Reich te gaan werken. Wel zijn er enkele uitzonderingen: zo zijn mijnwerkers of arbeiders van bedrijven die al voor de Duitse oorlogsindustrie werken, vrijgesteld van de Arbeitseinsatz. Ook collaborateurs die lid zijn van een (para-)militaire organisatie, ontsnappen aan de verplichting. Vanaf maart 1943 komen daar de vrouwen bij, omdat zij als een gevaar voor de goede zeden in het Reich worden gezien. Datzelfde jaar schakelt de bezetter ook over tot de rekrutering van jaarklassen: jongeren van een bepaald geboortejaar worden nu systematisch opgeroepen voor tewerkstelling in Duitsland.

De verplichte tewerkstelling in Duitsland

De verordening van 6 oktober 1942 zet in België heel wat kwaad bloed, niet in het minst omdat ze bijna elke familie treft. Wie zich aan de gehate Duitse maatregel wil onttrekken, duikt onder of sluit zich aan bij het verzet. In België is de invoering van de verplichte tewerkstelling meteen een keerpunt in de bezetting: de bezetter wordt niet alleen geconfronteerd met een stijging van het aantal verzetsdaden, maar ziet ook hoe de sympathie voor de verzetslui bij de bevolking toeneemt. In een poging het tij te keren, zoekt de bezetter tevergeefs zijn toevlucht tot draconische maatregelen zoals de terechtstelling van gijzelaars of de deportatie van politieke gevangenen naar het Reich.

Om de voortvluchtige werkweigerars beter te kunnen opsporen, richt de bezetter de *Zivilfahndungsdienst* op. Dit hulpkorps van de Duitse militaire politie (*Feldgendarmarie*) rekruteert vooral in Nieuwe Orde-bewegingen zoals Rex en de Duits-Vlaamse Arbeids-

gemeenschap (DeVlag). Tussen januari en juni 1944 nemen enkele duizenden collaborateurs dienst in de *Zivilfahndungsdienst*. In ruil voor een wapen en een goed loon tonen zij zich bereid om actief naar landgenoten te speuren die zich aan de verplichte tewerkstelling proberen te onttrekken. Bij hun acties deinzen de *Zivilfahnder* er niet voor terug om geweld te gebruiken, soms zelfs met doden en gewonden tot gevolg.

De rol van deze plaatselijke hulpagenten in het Duitse repressieapparaat mag zeker niet worden onderschat: minstens 46 van de 242 collaborateurs die tussen 1944 en 1950 voor het vuurpeloton zijn verschenen, werkten tijdens de bezetting als *Zivilfahnder*. De nabijheid van hun misdaden, de grootschaligheid ervan en het feit dat ze actief hebben meegewerkt aan de uitvoering van een maatregel die bijna elke Belgische familie treft, verklaren ongetwijfeld waarom er zoveel *Zivilfahnder* tijdens de repressie zijn terechtgesteld. Uit hun strafdossiers blijkt bovendien dat er bij de meesten ook

bloed aan de handen kleeft: zij hebben bij razzia's op vluchtende werkweigerars geschoten of hebben zich schuldig gemaakt aan mishandeling.

De zaak Vandersmissen

In februari 1944 sluit de werkloze Hendrik Vandersmissen (°Lier, 4 april 1922) zich aan bij de *Zivilfahndungsdienst*. Na een opleiding in Zellik neemt de twintiger uit Heist-op-den-Berg aan verschillende razzia's in het Mechelse deel. Zelf verklaart hij dat hij alleen als chauffeur voor de *Zivilfahndungsdienst* heeft gewerkt, maar verschillende getuigen verklaren na de oorlog dat Vandersmissen ook zelf werkweigerars heeft aangehouden. Meer nog, de man zou ook klappen hebben uitgedeeld en minstens twee burgers hebben doodgeschoten toen ze op de vlucht wilden slaan. Ook voor het Mechelse krijgsauditoraat zijn de feiten duidelijk: '*Vol ijver heeft hij zich ten dienste gesteld zijner Duitse meesters, die hem betaalden voor zijn vies werk. Brutaal, steeds gereed van zijn*

Zivilfahndungsdienst der Feldgendarmarie

(Service allemand
de recherche)

(Dienstsigel)

(Duitsche
opsporingsdienst)

D Ir. 873 6. 44.

© KB, nationale bibliotheek

Ongeveer 1.000 Belgische 'premiejagers' namen dienst bij de *Zivilfahndungsdienst* voor opsporing van werkweigeraars

wapens gebruik te maken, steeds doodsbedreigingen uitend, stond hij op de bres bij de opzoekingen van ondergedokenen'.

Op 20 december 1945 veroordeelt de krijgsraad van Mechelen Vandersmissen op verzet tot de doodstraf wegens hulp aan de vijand, politieke collaboratie en verklikking. Nadat ook het militair gerechtshof te Brussel hem in hoger beroep heeft ter dood veroordeeld en het Hof van Cassatie zijn cassatieberoep heeft verworpen, kan Vandersmissen alleen nog door een genademaatregel aan het vuurpeloton ontsnappen. Tot twee keer toe richt hij zich per brief tot het staatshoofd. Op 6 september 1947 vraagt hij prins Karel om een omzetting van straf om voor zijn familie te kunnen zorgen:

'Mijn vader [...] is op 18 augustus 1947, plots door een beoerpte getroffen, overleden. Moeder blijft nu alleen, met twee minderjarige kinderen, waarvan de oudste 13 en de jongste 9 jaar is. [...] Mijn moeder is gezond van geest, doch

niet van de sterkste, en sinds de dood van Vader, leeft ze zeer in zorgen, om het lot van mij, haar oudste zoon. [...] Als oudste zoon, van drie kinderen, is het mijn plicht, voor Moeder en Broeders, dat nog schoolkinderen zijn, te zorgen'.

In zijn genadeverzoek benadrukt Vandersmissen dat hij zijn vaderland nooit kwaad heeft willen doen, maar dat hij als onbezonnen jongeling in het 'netwerk der Duitsers' is terechtgekomen:

'Mijn vrouw wordt [sic] ziek en ik viel zonder werk. Uit nood, om in onze onderhoud te voorzien, ving ik aan met een weinig smokkel handel [sic] drijven, waarbij ik [...] door de Duitsers gesnapt wordt [sic]. Na ongeveer een week bij de Duitsers gevangen te zijn, wordt [sic] mij de keus gelaten, tussen: naar een in Duitsland gelegen concentratie kamp [sic] gezonden te worden (strafkamp), of chauffeur te worden in een bijdienst der Feldgendarmarie van Mechelen [...]. Het spijt me dat ik het laatste gekozen heb.'

Vandersmissen bekend weliswaar dat hij als chauffeur voor de *Zivilfahndungsdienst* heeft gewerkt, maar ontkent ooit op werkweigeraars te hebben geschoten: *'Nooit heb ik iemand kwaad gedaan; misschien wel, onrechtstreeks, als chauffeur door vervoer te doen voor de Duitsers; doch ik zweer, nooit geen slecht inzicht gehad te hebben, tegenover mijn Vaderland'.*

De spijtbetuiging van Vandersmissen redt hem niet van het vuurpeloton. Op 20 april 1948 verwerpt prins Karel zijn genadeverzoek. Het staatshoofd volgt hiermee de ongunstige adviezen die eerder al door de auditeur-generaal en de minister van Justitie waren uitgebracht. Als gevolg van dit genadebesluit verschijnt Vandersmissen in de vroege ochtend van 4 mei 1948 in de Mechelse Delobekazerne voor het vuurpeloton. ■

Dr. Dimitri Roden
Koninklijke Militaire School

BAKENS VOOR BURGERZIN

LABEL VOOR SCHOLEN MET NÉT DAT IETSJE MEER

Het is gebruikelijk geworden om scholen te belonen die extra inspanningen leveren op gebied van sport, groen beleid of andere activiteiten buiten het officiële programma.

Daarom besloot Stichting Auschwitz, samen met de vzw Auschwitz in Gedachtenis, een aantal jaar geleden om de instellingen die zich extra inzetten voor burgerzin, een label toe te kennen

en deel te laten uitmaken van de "**Bakens voor Burgerzin**", want opvoeden tot *'tolerant en respectvol samenleven'* is minstens even belangrijk als leren lezen en schrijven.

Op vrijdag 21 april vond de uitreiking plaats van deze erkenning in het *Atelier Marcel Hastir* te Brussel. Het is op deze plek dat drie jongemannen 80 jaar geleden de plannen smeedden om het XXe depor-

tatietransport van Kazerne Dossin naar Auschwitz te stoppen; de ultieme daad van burgerzin. De scholen die binnen de prijzen vielen, werden ontvangen door onze voorzitter, Dhr Henri Goldberg, door de Minister van onderwijs voor de Fédération Wallonie-Bruxelles, Mevrouw Caroline Désir, en door onze Nederlandstalige Commissie voor Onderwijs en Vorming (C.O.V.).

Na 4 jaar begint de lijst van erkende scholen mooi te groeien...

APLL (La Louvière)
 ATHENA CAMPUS CENTRUM (Oostende)
 ATHÉNÉE ROYAL (Lessines)
 ATHÉNÉE ROYAL LOUIS DELATTRE (Fontaine l'Évêque)
 ATHÉNÉE ROYAL THIL LORRAIN (Verviers)
 CAMPUS HET SPOOR (Mol)
 CAMPUS MAX STEM (Tessenderlo)
 CENTRE SCOLAIRE S2J (Liège)
 COLLÈGE DU SACRÉ-CŒUR (Ganshoren)
 COLLÈGE SAINT-GUIBERT (Gembloux)
 COLLÈGE SAINT-ROCH (Ferrières)
 ECOLE SECONDAIRE LIBRE (Saint-Hubert)
 EESSCF (Marloie)
 GO! ATHENEUM (Denderleeuw)

Mevrouw Caroline Désir,
 Minister voor Onderwijs (Fédération Wallonie-Bruxelles) ▲

▼ Dhr Marc Bouckhuyt, leerkracht op rust en lid van de Commissie voor Onderwijs en Vorming

IC DIEN-HBO VERPLEEGKUNDE (Roeselare)
 INSTITUT NOTRE DAME (Beauraing)
 INSTITUT SAINT-CHARLES (Dottignies)
 INST. SAINT-JOSEPH SACRÉ-CŒUR (La Roche-en-Ardenne)
 IPES (Ath)
 IPES (Tubize)
 KTA2 – VILLERS (Hasselt)
 LYCÉE MARIA ASSUMPTA (Laeken)
 LYCÉE SAINT-JACQUES (Liège)
 SINT MAARTENINSTITUUT (Aalst)
 SINT-JANS COLLEGE (Sint-Amandsberg)
 STEDELIJK LYCEUM CADIX (Antwerpen)
 TECHNOV (Vilvoorde)
 ONZE-LIEVE-VROUW COLLEGE (Oostende)

**Zin om jouw school
 ook in te schrijven?
 info@auschwitz.be**

VARIA

STICHTING AUSCHWITZ STELT VOOR
IN HET KADER VAN HET JAARLIJKS EVENT
MUZIEK ONDER HET DERDE RIJK

KROKE

WANNEER KLEZMER WERELDMUZIEK WORDT

BOZAR

07/11/2023

info via: remember@auschwitz.be

VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS - STICHTING AUSCHWITZ
WOLSTRAAT 17/BUS 50 - 1000 BRUSSEL - TEL.: +32 (0)2 512 79 98

WWW.AUSCHWITZ.BE
INFO@AUSCHWITZ.BE

Eindredactie: Henri Goldberg
Hoofdredactie: Frédéric Crahay, Johan Puttemans
Redactiesecretaris: Georges Boschloos
Redactiecomité: Dirk Lagast, Jean Cardoen, Dimitri Roden, Fabian Van Samang, Anne-Sophie Van Vyve
Vertalingen naar het Nederlands: Rudy Trullemans
Graficus: Georges Boschloos

Met de steun van:

 **nationale
loterij**
MEER DAN SPELEN